

Anu Lähteenmäki-Uutela^a, Anu Bask^b, Sini Laari^b & Outi Korhonen^c

Valtion ja yritysten roolit ekohyvinvointivaltioon kytkeytyvien toimitusketjujen sääntelyssä

Towards an eco-welfare state: The roles of states and companies in regulating supply chains

When building an environmentally and socially sustainable society and the so-called eco-welfare state, we must also pay attention to business supply chains where challenging human rights and environmental problems may exist. We need to address the problems of forced labor, child labor and unhuman working conditions. To combat the climate crisis and global biodiversity loss, attention is needed in regulating activities in supply chains, not only in production taking place in the own country. Countries must set sustainability criteria for products and demand sustainable supply chain management from companies operating within their jurisdiction. At a minimum, businesses must comply with mandatory regulation. However, frontrunner companies can proactively develop even more sustainable and responsible supply chains aligned with company values. The contribution of this paper is to bring the government regulation and sustainable supply chain management perspectives into the eco-welfare state discussion.

Keywords: eco-welfare state, supply chains, human rights, environmental protection, regulation, due diligence laws, corporate social responsibility

Johdanto kansainvälisten toimitusketjujen kestävyysongelmiin

Talousjärjestelmän tulisi toteuttaa ihmisten perustarpeet ja edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta samalla, kun se kunnioittaa planeetan rajoja (Raworth 2018; Rockström ym. 2021). Mikään kansakunta ei ole toistaiseksi onnistunut luomaan hyvinvointivaltiota, jossa ihmisten perustarpeet toteutuisivat samalla, kun luonnonvarojen kulutus ja globaali ympäristöjalanjälki per asukas pysyisivät planeetan sietokyvyn puitteissa (O'Neill ym. 2018). Osittain toisten hyvinvointi voi perustua toisten ihmisoikeuksien loukkaamiseen ja/tai

^a Ympäristöpolitiikkakeskus, Suomen ympäristökeskus, anu.lahteenmaki-uutela@syke.fi

^b Turun kauppakorkeakoulu, Turun yliopisto

^c Oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

ympäristön tuhoamiseen vähemmän säännellyissä valtioissa toimitusketjun toisessa päässä. Tämä ei ole kestävää eikä oikeudenmukaista. Ekohyvinvointivaltiota tavoitellessa onkin tärkeä kohdistaa huomiota globaaleihin toimitusketjuihin osana elintavan kestävyysarviointia.

Kansainvälisten toimitusketjujen pääongelmat koskevat sekä perinteisiä ihmisoikeuksia että ympäristökysymyksiä. Ihmisoikeuksien kannalta pahinta lienee orjana eli pakkotyössä työskentely. Vaihtelevien arvioiden, kuten Yhdistyneiden kansakuntien eli YK:n Kansainvälisen työjärjestön (International Labour Organisation, ILO) ja The Walk Free Foundation -järjestön, mukaan pakkotyössä työskentelee 21–36 miljoonaa ihmistä, josta 16 miljoonaa henkilöä yksityissektorilla. Orjatyövoiman hyödyntämiseen perustuva laitton voitto on 150 miljardia vuodessa (ILO 2014). Pakkotyön lisääntyminen on yhteydessä köyhyyteen ja epätasa-arvoon, sotiin ja konflikteihin sekä muuttoliikkeeseen (Borg Jansson 2014). Ihmiskauppa ja pakkotyö liittyvät usein yhteen (ks. Kervinen & Ollus 2019). Halpojen hyödykkeiden kysyntä kasvattaa halvan tai ilmaisen työvoiman kysyntää, ja globaalitalous etäännyttää toimitusketjujen työntekijät kuluttajista. Ihmisoikeusloukkauksia liittyen lapsi-, pakkotyövoimaan ja vaarallisiin työoloihin ilmenee eri puolilla maailmaa, usein maissa, joissa ihmisoikeudet ovat yleisesti heikkoja. Pakkotyössä tai vaarallisissa työolosuhteissa työskennellään mm. kaivoksissa, pelloilla ja tehtaissa. Orjatyötä tehdään usein samoilla sektoreilla kuin orjuuden ollessa vielä laillista (Craig 2017). Verisk Maplecroftin (2016) mukaan orjuuden riski on suuri tai erittäin suuri 115 maassa. Esimerkiksi Kiina ja Intia kuuluvat erittäin korkean riskin maihin, ja hyvin monet toimitusketjut kytkeytyvät näihin maihin. Vain kahdeksan prosenttia maista kuuluu matalan riskin alueisiin. Näitä ovat esimerkiksi Suomi, Tanska ja Saksa. Mikään valtio ei kuitenkaan ole ihmisoikeusloukkauksista vapaa, ja kehitys voi kääntyä jopa huonompaan suuntaan. Esimerkiksi globaali COVID-19 pandemia on lisännyt lapsityövoiman käyttöä (ILO & UNICEF 2020).

Vakavat ympäristöongelmat länsimaisten yritysten toimitusketjuissa ovat samoin yleisiä. Ongelmat liittyvät biodiversiteetin häviämiseen, maaperän köyhtymiseen, vesien saastumiseen, ilmansaasteisiin ja ilmastomuutokseen. Oikeus terveelliseen ympäristöön kytkeytyy yhteen kansalaisten poliittisten oikeuksien kanssa (YK 2018). Esimerkiksi Intiassa lääketehaiden jätevedet pilaavat Suur-Hyderabadin alueen vesistöjä ja maaperää. Alueella valmistetaan suurin osa koko maailman rinnakkaislääkkeistä eli myös suomalaisten käyttämiä lääkkeitä (Finnwatch 2020). Indonesia puolestaan on maailman suurin palmuöljyn tuottaja. Palmuöljyä käytetään monissa länsimaisten yritysten tuotteissa, etenkin ruuassa ja kosmetiikassa. Palmuöljyn tuotanto kuitenkin tuhoaa metsiä ja elinympäristöjä, kiihdyttää ilmastomuutosta ja polkee alkuperäiskansojen oikeuksia. (WWF 2015; Lindqvist 2018). Länsimainen kulutus on merkittävä tekijä globaalissa elonkirjon köyhtymisessä (Lenzen ym. 2012; Folke ym. 2019). Useilla sektoreilla biodiversiteettijalanjäljestä yli 50 % kohdistuu ulkomaihin (Lenschow ym. 2016; Wiltng & Oorschot 2017; Euroopan komissio 2020a; Euroopan komissio 2020b). Palmuöljyn (ks. WWF 2015) lisäksi esimerkiksi kaakao (ks. Kultalahti 2018) ja soijapapu (ks. Finnwatch 2021) kytkeytyvät metsäkatoon. Länsimaisen kulutuksen vesijalanjälki on merkittävä: esimerkiksi avokadokilon tuotanto kuluttaa 2 000 litraa vettä maissa, joissa vedestä on muutenkin pulaa (Facchini & Laville 2018). Puuvillan viljely on vastaava vesivaroihin voimakkaasti vaikuttava toiminto. Kuten Dasguptan (2021) raportissa todetaan, ympäristötavoitteiden tulee leikata läpi talouden ja toimitusketjujen. Ekohyvinvointivaltiota kehitettäessä voidaan todeta, että valtio ja siellä toimivat yritykset ovat sosiaalisesti ja ympäristöllisesti yhtä kestäviä tai kestäättömiä kuin niiden toimitusketjut.

Suomen tapaiset valtiot kohdistavat nyt huomiota toimitusketjuihin ja ongelmallisiksi tiedettyjen tuontituotteiden kestävyysarvioon. Aiemman ekohyvinvointivaltiota (*ecowelfare state, eco-state, environmental state, green state*) koskevan kirjallisuuden pohjalta (Meadowcroft 2005; While ym. 2010; Gough 2016; Huh ym. 2018) ei ole kuitenkaan selvää, mitä ekohyvinvointivaltion tulisi vaatia kansainvälisiltä toimitusketjuilta ja mitä kestävyyskriteerejä tuontituotteille tulisi asettaa. Ihmisoikeuksien yleisyys ja yhtäläisyys

sekä kansainväliset ilmasto- ja ympäristösopimukset tarjoavat näitä kriteerejä. Samalla on ymmärrettävä yritysten toiminnan reunaehdot ja sääntelyn vaikutukset globaalien toimitusketjujen johtamiseen käytännössä.

Tämän artikkelin lähtökohtana on, että *ekohyvinvointivaltion globaalien jalanjäljen tulee olla sekä sosiaalisesti että ympäristöllisesti kestävä*. Sekä valtioiden että yritysten tulee ottaa aktiivinen rooli toimitusketjujen sääntelyssä. Tämä edellyttää, että useat erilaiset ulottuvuudet tulee sisällyttää yrityksille asetettuihin vaatimuksiin ja tuotteille asetettuihin kriteereihin. Sääntelyn tulee olla oikeudenmukaista kaikille toimitusketjun toimijoille. Valtion ja yritysten roolit ovat erilaiset, mutta niiden tulee toimia toisiaan tukevin ja niillä tulee olla yhteinen päämäärä. Tutkimuskysymyksemme on seuraava:

- Mitkä ovat valtioiden ja yritysten vastuut, roolit ja keinot ekohyvinvointivaltion toimitusketjujen kestävyden parantamisessa?

Kysymystä pohditaan ensin valtioiden ja sen jälkeen yritysten näkökulmista. Lopussa tiivistetään keskeiset johtopäätökset.

Valtioiden vastuu, rooli ja keinot toimitusketjujen kestävyden parantamisessa

Valtiot ovat perinteisesti voineet vaikuttaa muissa maissa tapahtuviin asioihin kansainvälisten, valtioiden välisten sopimusten kautta. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset¹ ja ympäristösopimukset² sitovat valtioita, eivät suoraan yrityksiä. Valtioille kansainväliset sopimukset tuovat veloitteen varmistaa, että niiden oikeudenkäytön piirissä olevat toimijat eivät liiketoiminnassaan toimi valtion kansainvälisten sopimusten vastaisesti. Sääntelyssä on epäoikeudenmukaisuutta ja vääranlaista kilpailua mahdollistava aukko, jos yritys kokonaan vapautuu käyttämiensä raaka-aineiden tai myymiensä tuotteiden tuotantoon liittyvästä sosiaalisesta ja ympäristövastuusta ostamalla ne toiselta, toisessa valtiossa toimivalta yritykseltä (Cafaggi 2016, 225).

Valtiot etsivätkin kansainvälisen liiketoiminnan sääntelyssä uutta, vaikuttavaa roolia. Ne eivät ole vetäytymässä eivätkä jättämässä sääntelyä pelkästään yritysten vastuulle (Kourula ym. 2019). Kansainvälisiin kauppasopimuksiin otetaan osaksi kestävyyskriteerejä, ja valtio tai kauppablokki voi asettaa kestävyyskriteerejä myös yksipuolisesti (ks. Bürgi-Bonanomi & Tribaldos 2020). Samoin julkisille hankinnoille asetetaan kestävyyskriteerejä osana tarjouspyyntöjä (ks. Bratt ym. 2013). Uudella yritysvastuulainsäädännöllä vaaditaan yrityksiä noudattamaan huolellisuutta toimitusketjuissaan (ks. Salminen & Rajavuori 2019a). Asettamalla oikeudellisia vaatimuksia valtiot tuovat yrityksille uusia tavoitteita, painopisteitä, sääntöjä ja seuraamuksia. Kansainvälisen oikeuden näkökulmasta valtioiden ulkoalueellisen toimivallan käyttö kokeekin parhaillaan renessanssia. Perinteisesti se liitettiin imperialistiseen ja neoimperialistiseen, yksin-oikeudelliseen vallankäyttöön kansainvälisissä suhteissa, ja sitä vieroksuttiin. Tilanne on muuttumassa globaalien kaupankäynnin, digitalisoitumisen ja toimitusketjuja koskevan ymmärryksen lisääntyessä. (Deva 2004; Finnwatch 2018, 9; Hernandez 2019, 206–211.) Kansallinen yritysvastuulainsäädäntö nähdään mahdollisesti tehokkaampana ja nopeampana reittinä vaikuttaa globaalisti kuin valtioiden väliset sopimukset sinänsä.

¹ Esimerkiksi Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus 1965, Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 1966, Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 1966, Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus 1979, Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 sekä YK:n Kansainvälisen työjärjestön työoloja koskevat sopimukset.

² Esimerkiksi YK:n merioikeusyleissopimus (UNCLOS III), merenkulun ympäristönsuojelua koskeva MARPOL 73/78 -yleissopimus, Rion biodiversiteettisopimus 1992 ja Pariisin ilmastopöytäkirja 2015.

Kuten aiemmin on todettu, useita ongelmia kansainvälisissä toimitusketjuissa on tunnistettu, ja toisaalta oikeudellisia ohjauskeinoja tuontituotteiden kestävyuden parantamiseen on kehitetty ja ollaan kehittämässä. Näiden avulla valtiot voivat toteuttaa kansainvälisissä ihmisoikeus- ja ympäristösopimuksissa sovittuja velvoitteitaan ja sitoumuksiaan. Seuraavassa keskustellaan kriittisesti eri maiden jo käyttöön ottamista ja suunnitteilla olevista keinoista toimitusketjujen parantamiseen.

Kauppasopimusten ehdot ja tuontituotteiden kriteerit osana sääntelyä

Tuontituotteiden kestävyyskriteerejä voidaan neuvotella osaksi kauppasopimuksia. Esimerkiksi Euroopan vapaakauppajärjestö eli EFTA-maiden ja Indonesian välisessä kauppasopimuksessa ekologisesti tuotettu palmuöljy hyötyy kiintiöistä ja alemmista tariffeista (Bürgi Bonanomi & Tribaldos 2020). Euroopan unionin (EU) ja Mercosurin välisen vuonna 2019 neuvotellun kauppasopimuksen hyväksyminen on puolestaan kesken, ja monet EU-maat ovat huolissaan metsäkadosta Amazonin alueella. EU:n kauppakomissaarin Dombrovskisin (2021) mukaan EU ei aio hyväksyä sopimusta ilman Mercosur-maiden uusia sitoumuksia. Kuitenkin Greenpeace (2021) suhtautuu kriittisesti: sen mukaan kauppasopimus ei anna EU:lle keinoja puuttua metsien hävittämiseen ja arvokkaiden ekosysteemien tuhoamiseen Etelä-Amerikassa.

Valtio tai kauppablokki voi myös yksipuolisesti asettaa kriteerejä tuontituotteille. Yhdysvallat on liittovaltiotasoisella lainsäädännöllä kieltänyt pakko- ja lapsityöllä tuotettujen hyödykkeiden maahantuonnin. Vuoteen 2016 asti tällaistenkin hyödykkeiden tuominen oli mahdollista, jos kotimainen tuotanto ei pystynyt vastaamaan kysyntään. Lakia (Tariff Act 1930) muutettiin reaktiona paljastuksiin, jotka liittyivät pakko- ja lapsityöhön merenelävien tuotantoketjuissa. Ihmisoikeusjärjestöjen mukaan orjatyöllä valmistettujen tuotteiden kaupan lopettaminen vaatii tehokasta valvontaa. Yhdysvaltojen työministeriö (US Department of Labour 2018) listaa hyödykkeet ja valtiot, joihin liittyy korkea pakko- tai lapsityön riski. Listalla on esimerkiksi brasilialainen sokeriruoko, malesialainen palmuöljy ja kiinalaiset tiilet. Näiden tuotteiden maahantuojan pitää osoittaa, että tuotteita ei ole valmistettu pakko- eikä lapsityöllä. Jos näyttöä ei ole, tuotteet voidaan takavarikoida satamassa. Yhdysvaltojen listaa voivat käyttää hyödyksi myös muiden maiden hallitukset ja yritykset. Kuka tahansa voi Yhdysvaltojen tulli- ja rajavalvonnan (U.S. Customs and Border Protection) internetportaalissa ilmoittaa epäilyksensä tuontikiellon rikkomisesta. Kanadassa säädettiin vuonna 2020 samanlainen pakkotyöllä tuotettujen tuontikielto kuin Yhdysvalloissa. Kanadassakin pitää nyt luoda hallinnolliset rakenteet, joilla pakkotyöllä tuotettujen tuotteiden tuonti estetään.

Yhdysvallat on tulkinut Maailman kauppajärjestön (World Trade Organization, WTO) GATT-sopimuksen (General Agreement on Tariffs and Trade) ja TBT-sopimuksen (Technical Barriers to Trade Agreement) mahdollistavan myös ympäristökriteerien asettamisen tuontituotteille. Yhdysvaltain kolme vuosikymmentä kestänyt taistelu Maailman kauppajärjestössä delfiiniystävällisten tonnikalapyydysten käyttöön liittyen on keskeinen oikeustapaus. Tapauksessa Meksiko väitti, että Yhdysvaltojen asettamat kriteerit ja merkintäsäännöt ovat WTO-sääntöjen vastaisia. Yhdysvaltojen voitto WTO-riidassa vuonna 2013 avasi oven ympäristönormien ulkoalueellisen soveltamisen hyväksymiselle. (Jakir 2013; Baroncini & Brunel 2019; WTO 2019.)

Euroopan unionikin asettaa kriteereitä tietyille EU-alueelle tuotaville tuotteille ja/tai vaatii erityistä huolellisuutta suhteessa raaka-aineen toimittajaan ja tuotantomenetelmiin. Uusiutuvan energian tavoitteisiin luettavien biopolttoaineiden kestävyyskriteerit on määritelty asetuksilla (EU) 2018/2001 ja (EU) 2019/807. Laittomasti pyydetyn kalan tuonti on kiellettyä (EY 1005/2008) ja uhanalaisten eläin- ja kasvilajien tuonti on kiellettyä tai rajoitettua (EY 338/97). Puutavara-asetus (EU) 2010/995 asettaa toimijoille huolellisuusvelvoitteen laittomien hakkuiden välttämiseksi, ja konfliktimineraaliasetus (EU) 2017/821 asettaa tietyiltä

alueilta mineraaleja tuoville toimijoille huolellisuusvelvoitteen, jonka tarkoitus on estää kaupankäynti aseistettujen ryhmien kanssa. EU:ssa suunnitellaan uutta sääntelyä metsäkatoon liittyvien hyödykkeiden osalta (Euroopan komissio 2020a; Euroopan komissio 2020a; Heflich 2020). Komission uudessa kauppastrategiassa (Euroopan komissio 2021a) tuontituotteille asetettavien kriteerien nähdään olevan sopusoinnussa Maailman kauppajärjestön sääntöjen kanssa. Biopolttoaineiden kestävyyskriteereistä ja palmuöljystä on kuitenkin syntynyt WTO-riita. Indonesia valitti EU-lainsäädännöstä WTO:n riidanratkaisuelimeen, ja useat muut EU:n tärkeät kauppakumppanit liittyivät mukaan. Muiden maiden mielestä kriteerit rikkovat GATT- ja TBT-sopimuksia. Riidan käsittely on käynnistymässä.

Kestävyyskriteerien salliminen on kansainvälisessä kauppaoikeudessa ainut mahdollinen suunta, jos ja kun talousjärjestelmän halutaan kunnioittavan ihmisoikeuksia sekä planeetan rajoja ja sopimukseen perustuvan kauppajärjestelmän säilyttävän hyväksyttävyytensä. Kehittyneiden maiden tulee tehdä yhteistyötä kehittyvien maiden kanssa, jotta kriteereihin päästään.

Toimitusketjujen yleistä huolellisuusvelvollisuutta koskeva sääntely

YK:n piirissä on neuvoteltavana uusi kansainvälinen sopimus, joka tulisi koskemaan yritys vastuuta ja ihmisoikeuksia. Sopimuksen kolmannen luonnoksen (OEIGWG 2021) mukaan sopijavaltiot asettaisivat yrityksille ihmisoikeuksia koskevan huolellisuusvelvollisuuden, jonka rikkomisesta valtiot säätäisivät rikos- ja siviilioikeudellisia seuraamuksia. Sopijavaltio voisi määrittellä huolellisuusvelvollisuuden koskevan tietyn kokoisia ja tiettyjen sektorien yrityksiä ja rajata sen koskevan vakavia ihmisoikeusrikkomuksia (OEIGWG 2021, artikla 3(2)). Toimitusketjujen ympäristöasiat eivät ole mukana sopimusluonnoksessa. YK:n puitteissa tehty sopimus olisi silti tärkeä askel toimitusketjusääntelyn laajentamisessa.

EU on keskeinen toimija Suomen muuttamisessa ekohyvinvointivaltioksi toimitusketjujen osalta. Bradfordin (2019) mukaan EU:sta on jopa tulossa sääntelyinnovaatioiden keskus, joka vaikuttaa toimitusketjuihin kaikkialla maailmassa. Yritysvastuuseen liittyen EU:ssa on ollut vuodesta 2015 lähtien voimassa direktiiviin (2014/95/EU) perustuva vastuuraportointivelvollisuus. Velvollisuus koskee listattuja yrityksiä, luottolaitoksia ja vakuutusyhtiöitä, joilla on vähintään 500 työntekijää tilikauden aikana ja joiden liikevaihto on vähintään 40 miljoonaa euroa tai taseen loppusumma yli 20 miljoonaa euroa. Suomen Yrittäjien mukaan raportointivelvollisuus koskee Suomessa noin 100:a yritystä. Sääntelyn kohdeyritysten tulee raportoida käytäntönsä liittyen ympäristöön, työntekijöihin, sosiaaliseen vastuuseen, ihmisoikeuksiin sekä korruptioon ja lahjontaan (ns. CSR-raportointi). Direktiivien pohjalta esimerkiksi Suomen kirjanpitolakia on muutettu ja suuremmat suomalaiset yritykset raportoivatkin mainittuja asioita. Yritys voi päättää, mitä raportointistandardia se käyttää ja missä muodossa se raporttinsa julkaisee. Esimerkiksi Global Reporting Initiative (GRI)-raportointistandardi on yleisesti käytetty. Raportointistandardit tukevat laajaa, kansainväliset toimitusketjut kattavaa ideaa ekohyvinvointivaltiosta.

Useissa Suomen tapaisissa kehittyneissä maissa on jo säädetty lakeja, joiden perusteella yritys voi joutua oikeuteen toimitusketjun hallinnassa tapahtuneista puutteista (ks. vertailu Ernst & Young 2020). Kun perinteinen yrityksiä koskeva työ- ja ympäristölainsäädäntö ei vaatinut valvomaan toimittajien käyttäytymistä (Danielsen 2015; Valleala 2015), juridisesti sitova huolellisuusvelvollisuus on uutta yritysjuridiikassa ja toimitusketjujen johtamisessa (Dingwerth ym. 2019). Huolellisuusvelvollisuus tarkoittaa, että yrityksellä ei ole suoranaista velvoitetta edistää ihmisoikeuksia ja ympäristönsuojelua, mutta toimitusketjusääntely asettaa sille velvollisuuden estää oman liiketoimintansa negatiiviset vaikutukset. Seuraavassa tarkastellaan eräiden valtioiden lakeja kriittisesti siitä näkökulmasta, toteuttavatko ne ekohyvinvointivaltion laajaa määritelmää.

Ison-Britannian 1800-luvulta peräisin oleva orjuuden vastainen lainsäädäntö, vuonna 1998 kumottu Slavery Abolition Act 1833, toimi kansainvälisoikeudellisen orjakaupan

kiellon ja myöhemmän orjuuden kiellon pohjana. Yhdistynyt kuningaskunta otti myös vuonna 2015 ensimmäisenä Euroopan maana käyttöön YK:n ja OECD:n (Organization for Economic Co-Development) viitoittaman yritys vastuulain osana Modern Slavery Actia (Modern Slavery Act 2015. UK Public General Acts. 2015 c. 30). Laki koskee Englantia ja Walesia, osa laista myös Skotlantia ja Pohjois-Irlantia. Skotlannissa ja Pohjois-Irlannissa on omat lakinsa ihmiskaupasta ja ihmisten hyväksikäytöstä. Modern Slavery Actin mukainen toimitusketjusääntely (Section 54) koskee yrityksiä, jotka toimivat Englannin ja Walesin markkinoilla ja joiden liikevaihto on yli 36 miljoonaa puntaa. Lain soveltamisalaan kuuluu noin 12 000 yritystä (Craig 2017). Yrityksen hallituksen pitää hyväksyä lausunto lain vaatimusten toteuttamisesta, toimitusjohtajan pitää allekirjoittaa se ja siihen pitää olla linkki yrityksen kotisivulla. Vaihtoehtoisesti kotisivuilla voi ilmoittaa, että yritys ei ole tehnyt mitään selvittääkseen ja poistaakseen orjuutta toimitusketjuissaan. Osa yrityksistä on ottanut lain tosissaan, mutta osa yrittää selvittää minimivelvollisuudella tai ei tiedä, miten ryhtyisi selvittämään toimitusketjujaan (Craig 2017). Toimitusketjuilmoitusten puuttumiseen ei ole juuri puututtu. Yhdistyneen kuningaskunnan laista on tehty vaikutusarviointi, joka on luovutettu parlamentille vuonna 2019 (Field ym. 2019). Raportissa ehdotetaan useita tiukennuksia lakiin: soveltamisalan laajennus julkisiin hankintoihin, tarkemmat säännöt ihmisoikeuslausunnon vaaditusta sisällöstä ja rangaistus lain rikkomisesta (esim. sakko, joka olisi tietty prosenttiosuus liikevaihdosta).

Ranskan suuryrityksiä koskeva huolellisuuslaki (engl. French Law on the Corporate Duty of Vigilance 2017) tuli voimaan vuonna 2017, ja se kattaa ihmisoikeuksien lisäksi myös ympäristövastuun. Yrityksillä tulee olla huolellisuussuunnitelma, jonka mukaisesti ne tunnistavat ja estävät ihmisoikeusloukkauksia ja ympäristörikoksia omassa toiminnassaan, tytäryhtiössään ja toimittajissaan. Laki koskee yritystä, jolla on pääkonttori Ranskassa ja jolla on a) vähintään 5 000 työntekijää, mukaan lukien Ranskassa sijaitsevat tytäryhtiöt tai b) vähintään 10 000 työntekijää, mukaan lukien Ranskassa ja ulkomailla sijaitsevat tytäryhtiöt. Sääntely koskee noin 150 yritystä. Huolellisuussuunnitelman tulee sisältää menetelmä, jolla tunnistetaan, analysoidaan ja priorisoidaan riskejä. Tytäryhtiöiden, alihankkijoiden ja toimittajien säännölliseen arviointiin tulee olla prosessit, ja riskien vähentämiseksi tulee olla suunnitellut toimenpiteet. Raportointiin, huolenaiheiden vastaanottamiseen ja suunnitelman tehokkuuden seuraamiseen tulee olla mekanismit. Lain rikkomisesta voidaan tuomita maksimissaan 10 miljoonan euron sakko. Jos yritys, sen tytäryhtiö tai sen toimittaja aiheuttaa vahinkoa, joka olisi voitu välttää huolellisuussuunnitelmaa noudattamalla, sakko voidaan korottaa 30 miljoonaan euroon ja yritys voidaan tuomita maksamaan vahingonkorvauksia. Lakiin ehdotettiin käänteistä todistustaakkaa, mikä olisi asettanut yritykselle vastuun osoittaa, ettei se ole voinut kontrolloida tytäryhtiönsä tai toimittajan tekemisiä. Kuten Yhdistyneessä Kuningaskunnassa, Ranskassakaan kaikki suuryritykset eivät ole noudattaneet lakia, ja kanteet on päätetty käsitellä ns. kaupallisissa tuomioistuimissa (*tribunaux de commerce*), mikä kansalaisjärjestöjen mukaan heikentää lain vaikutuksia. Ranskalaiset yritykset pitivät lakia vaarallisena ranskalaisten yritysten kilpailukyvyllä. (Collinet 2020.)

Alankomaissa tulee voimaan vuoden 2022 puolivälissä lapsityön kieltävä laki. Se koskee kaikkia alankomaalaisia yrityksiä sekä yrityksiä, jotka myyvät tavaroita tai palveluita Alankomaiden markkinoilla. Yrityksen tulee julkistaa toimet, joilla se tunnistaa, estää ja arvioi lapsityötä toimitusketjuissaan. Ellei kunnollista lapsityöriksen kartoitusta ja toimintasuunnitelmaa tehdä, rangaistuksena on ensin 4 200 euron sakko. Jos rikos toistuu, tuomitaan Talousrikoslain mukaan maksimissaan neljän vuoden vankeusrangaistus, yhdyskuntapalvelua tai maksimissaan 83 000 euron sakko.

Kalifornia antoi toimitusketjuja koskevan lakinsa jo vuonna 2012. The California Transparency in Supply Chains Act koskee Kaliforniassa toimivia vähittäismyyjiä ja valmistajia, joiden vuosittainen maailmanlaajuinen liikevaihto on yli 100 miljoonaa Yhdysvaltojen dollaria. Tällaisten yritysten pitää verkkosivuillaan esittää, miten ne pyrkivät poistamaan orjuuden ja ihmiskaupan tuotantoketjuistaan. Lain ajatuksena on antaa kuluttajalle mahdollisuus valita

yritys, joka johtaa toimitusketjuja vastuullisesti. Perimmäinen tarkoitus on parantaa orjien ja ihmiskaupan uhrien elämää (2§). Lain vaatiman selvityksen tulee kattaa seuraavat osa-alueet: todentaminen, auditoinnit, sertifiointit, sisäinen vastuu, koulutus.

Australian Modern Slavery Act 2018 -lainsäädäntö tuli voimaan vuoden 2019 alussa. Se koskee australialaisia ja Australiassa toimivia yrityksiä, joiden liikevaihto vuodessa on yli 100 miljoonaa Australian dollaria. Tällaisia yrityksiä on noin 3 000. Näiden yritysten tulee raportoida ihmisoikeusriskinsä sekä omassa toiminnassaan että toimitusketjuissa. Myös toimet riskien pienentämiseksi pitää raportoida. Yrityksiä ei velvoiteta toimimaan vaan raportimaan (Ford & Nolan 2020). Liittovaltiotasaisen lain lisäksi osavaltiot ovat säätäneet omia lakejaan. Esimerkiksi New South Walesin laissa liikevaihtoraja on 50 miljoonaa, ja sakkorangaistus puutteellisesta tai harhaanjohtavasta ihmisoikeusraportista on maksimissaan 1,1 miljoonaa Australian dollaria.

Kanadassa pakkotyön ja lapsityön vastaista sääntelyä ehdotettiin 2018 (Modern Slavery Act -muutosehdotus 2018), mutta lakiesitystä ei hyväksytty. Sääntelyä ehdotettiin uudelleen 2020 (Modern Slavery Act -muutosehdotus 2019). Sääntely toteutettaisiin muuttamalla tullitariffia. Laki koskisi kanadalaisia tai Kanadassa toimivia yrityksiä tai yrityksiä, joilla on joko 20 miljoonan Kanadan dollarin tase, 40 miljoonan liikevaihto tai 250 työntekijää. Lain noudattamatta jättämisestä voisi seurata 250 000 dollarin sakko. Sveitsissäkin lakia ehdotettiin vuonna 2018. Sveitsissä ehdotettiin taseen loppusummaan (40 miljoonaa Sveitsin frangia), liikevaihtoon (80 miljoonaa Sveitsin frangia) ja työntekijöiden määrään (500) liittyvä rajoja lain soveltamisalalle. Suurten yritysten lisäksi laki koskisi riskitoimialojen yrityksiä. Yritykset Sveitsissä ovat vastustaneet lakia väittäen, että ihmisoikeuksien ei pitäisi olla suoraan yritysten vastuulla. Taulukkoon 1 on koottu eri alueilla käytössä olevia oikeudellisia keinoja toimitusketjujen sääntelyyn.

Ekohyvinvointivaltiossa toimitusketjujen tulisi olla kaikilta osin kestäviä sekä ihmisoikeuksien että ympäristökysymysten näkökulmasta. Taulukosta 1 huomataan merkittävät nykyiseen toimitusketjusääntelyyn liittyvät aukot liittyen lakien soveltamisalaan (sääntely rajattu koskemaan pakkotyötä), yritysten kokoon (sääntely koskee suuryrityksiä) ja seuraamuksiin (sanktioita ei aina ole). Suuren ostajan sääntely vaikuttaa tehokkaasti koko ketjuun (ks. Salminen & Rajavuori 2019a; 2019b), mutta pk-yritysten jättäminen ulkopuolelle ei ole ihmisoikeusloukkauksista kärsivän näkökulmasta perusteltua, ja erikokoisten yritysten kohtelu eri tavoin saattaa vääristää markkinoita. Joidenkin lakien osalta on epäselvää, miten pitkälle taaksepäin velvollisuus ulottuu, ja ulottuuko se myös toimitusketjussa eteenpäin. Kalifornian laissa vastuu on rajattu suoriin toimittajiin ja Ranskan laki edellyttää vakiintunutta liikesuhdetta, jossa huolellisuusvelvoitetta voi toteuttaa. Esitellyt lait ovat askel oikeaan suuntaan, mutta nykyisellään riittämättömiä ekohyvinvointivaltion laajan määritelmän näkökulmasta.

EU:ssa valmistellaan kunnianhimoista lainsäädäntöä, joka menisi yllä kuvattuja lakeja pidemmälle. Eurooppalainen toimitusketjuja koskeva huolellisuusvelvollisuus koskisi sekä ihmisoikeuksia, ympäristöasioita että hallintoa (*governance*). Euroopan komission tilaaman selvityksen (Smit ym. 2020a) mukaan lähes kaikki sidosryhmät kannattavat sitovaa yritys vastuulakia, joka kattaisi kaikki toimialat, eri yritys muodot ja eri kokoiset yritykset. Vuoden 2020 kesällä 45 eri kansalaisjärjestöä asettui tukemaan aloitetta, mukaan lukien ihmisoikeusjärjestöjä ja ympäristöjärjestöjä (WWF 2020). EU:n parlamentti julkaisi direktiiviluonnoksen lokakuussa 2020. Luonnoksen mukaan sääntely koskisi kaikkia yrityksiä, joilla on EU:ssa kotipaikka ja lisäksi kaikkia kolmansienkin maiden rajoitetun vastuun yrityksiä, jotka toimivat EU:n sisämarkkinoilla. Jäsenvaltiot voisivat jättää ns. mikroyritykset sääntelyn soveltamisalan ulkopuolelle. Esityksen mukaan yritysten tulee luoda järjestelmät riskien tunnistamiseen ja arviointiin sekä huolellisuusstrategia. Huolellisuusvelvollisuutta toteutetaan suhteellisuuden vaatimusten mukaan. Yritysten tulee saada toimittajansa aktiivisiksi: tämä tapahtuu asettamalla sopimusehtoja ja implementoimalla eettisiä ohjeistoja (*code of conduct*). Direktiiviluonnoksessa mainitaan

Taulukko 1. Eri alueilla käytössä olevia oikeudellisia keinoja toimitusketjujen sääntelyyn.

Table 1. Judicial means to regulate supply chains in different areas.

	Mihin liittyviä vaatimuksia toimitusketjulle asetetaan	Mitä yrityksiä koskee	Seuraukset lain rikkomisesta
Yhdysvallat	Pakkotyö, lapsityö	Kaikki	Tavaroiden takavarikointi rajalla
Kalifornia	Pakkotyö	Globaali liikevaihto 100 miljoonaa dollaria	Määräys (<i>injunction</i>)
Iso-Britannia	Pakkotyö	Liikevaihto 36 miljoonaa puntaa	Määräys (<i>injunction</i>)
Ranska	Pakkotyö, ympäristönormit	5 000 työntekijää Ranskassa tai 10 000 globaalisti	Sakko max 30 milj. euroa, vahingonkorvaukset
Alankomaat	Lapsityö	Kaikki	Sakko max 84 000 euroa, yhdyskuntapalvelu tai vankeusrangaistus
Australian liittovaltio	Pakkotyö	Liikevaihto 100 miljoonaa Australian dollaria	Mainetappio

myös sidosryhmien kuten alkuperäiskansojen ja ammattiliittojen kuuleminen sekä kanavien luominen huolten ilmoittamiseen. Luonnoksen mukaan yritykset tulevat juridiseen vastuuseen toimittajien teoista ja laiminlyönneistä, ja vahinkoa kärsineille tulee käyttöön tehokkaat oikeussuojakeinot: he voivat edustajiensa kautta hakea vahingonkorvauksia yrityksiltä, jotka ovat laiminlyöneet veloitteensa. Lisäksi tahallisista teoista ja toistuvista laiminlyönneistä tulee rikosoikeudellisesti rangaistavia. Ihmisoikeusloukkausten uhrien ja ympäristörikoksista kärsivien näkökulmasta vahingonkorvaus- ja rikosvastuu parantavat mahdollisuutta saada oikeutta (ks. Borg Jansson 2014).

Komission direktiiviesitystä odotettiin vuonna 2021, mutta sitä ei ole vielä kirjoitushetkellä marraskuussa 2021 annettu. Suomeen ei välttämättä tarvita Marinin hallitusohjelmassa (2019, Osallistava ja osaava Suomi, tavoite 5) mainittua sääntelyä, jos laajasti yrityksiä velvoittava EU:n toimitusketjusääntely toteutuu. EU julkaisi kesällä 2021 ohjeen siitä, miten yritykset voivat puuttua pakkotyöhön omassa toiminnassaan ja toimitusketjuissaan (Euroopan komissio & Euroopan ulkosuhdehallinto 2021). Marraskuussa 2021 komissio antoi esityksen asetuksesta, joka kieltäisi metsäkatoa tai metsien tilan heikentymistä aiheuttavien tuotteiden myynnin EU-alueella (Euroopan komissio 2021b). Asetus koskisi naudanlihaa, soijapapua, palmuöljyä, kaakaota, kahvia ja puutavaraa sekä niiden jatkojalosteita kuten suklaata ja keksejä. Asetus voisi myöhemmin laajeta koskemaan myös kosteikkojen ja savannien tuhoa ja tuotteista esimerkiksi kumia, maissia, sianlihaa ja siipikarjanlihaa.

Yritysten vastuu, rooli ja keinot toimitusketjunjensa parantamiseen

Edellä on kuvattu keinoja, joilla valtio voi edistää ihmisoikeus- ja ympäristösääntelyn toteutumista toisissa maissa ja erityisesti maissa, joista valtioon tuodaan raaka-aineita tai tuotteita. Toiset maat eivät ole kuitenkaan sääntelyn kohteita vaan ne yritykset, jotka tuovat tuotteet maahan. Valtion on tärkeä arvioida, miten kriteerit vaikuttavat erilaisten yritysten toimitusketjustrategioihin ja toimitusketjujen hallintaan. Arvioimme tässä luvussa valtion sääntelyä ja kestävyyskriteerejä yritysten näkökulmasta. Kriteerien tulee olla yrityksille selkeitä ja niiden seuraamisen tulee olla mahdollista. Eri toimialoja tulisi kohdella yhdenvertaisesti.

Toimitusketjujen johtamisen tutkimuksessa vastuullisuus on keskeinen tutkimusalue, ja yrityksillä on monta syytä olla vastuullisia ilman pakottavia lakejakin. Taloudellinen vastuu liittyy liiketaloudelliseen kannattavuuteen. Sosiaalinen vastuu viittaa työntekijöiden oikeuksiin (esim. lapsityö, orjuus, pakkotyö, turvalliset työolosuhteet, työtunnit, kokoontumisvapaus, työterveys), yhteisöihin (esim. paikallisten toimittajien käyttäminen), moninaisuuteen (esim. vähemmistöön kuuluvien toimittajien käyttäminen), eettisyyteen (esim. reilun kaupan tuotteet) ja eläinten oikeuksiin (Carter & Jennings 2002; Klassen & Vereecke 2012; Zorzini ym. 2015; Yawar & Seuring 2017). Ympäristövastuu puolestaan viittaa esimerkiksi ilmastonmuutoksen hidastamiseen, päästöjen vähentämiseen, energian ja luonnonvarojen tehokkaampaan käyttöön ja kiertotalouden huomioimiseen esimerkiksi tuotesuunnittelussa uudelleenikäytön ja kierrätyksen mahdollistamisen myötä. (Carter & Carter 1998; Tate ym. 2010; Carter & Easton 2011; De Angelis ym. 2018.)

Toimitusketjujen johtamisessa on kyse yritysten välisistä hankinnan, valmistuksen, jakelun ja myynnin materiaali-, raha- ja tietovirroista. On todettu, että yritys on juuri niin vastuullinen kuin sen toimitusketju on (Krause ym. 2009). Erityisesti toimitusketjun johtoyritysten (*focal company*) toimintaan on kiinnitetty vastuullisuuskeskustelussa huomiota. Johtoyritykset ovat usein suuria monikansallisia brändiyrityksiä, joilla on tuotantoa ympäri maailmaa. Käytännössä vastuullinen toimitusketjun johtaminen vaatii yrityksen ja toimitusketjun muiden jäsenten yhteistyötä (Touboulis & Walker 2015). Johtoyritykselle eri oikeusjärjestelmissä toimivat toimitusketjun jäsenet voivat olla kilpailuetu useista erisyistä. Esimerkiksi työvoimakustannukset ovat eri maissa erilaiset, minkä hyödyntäminen ei sinänsä ole vastuutonta. Useiden eri toimittajien ja toimittajamaiden käyttö voi toimia keinona hajauttaa riskejä, eikä se välttämättä liity vastuun pakoiluun. Vastuuttomuudesta on kyse silloin, jos toimitusketjun ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksista ei välitetä tai niitä tahallisesti rikotaan. Vastuuttomuus johtaa merkittäviin riskeihin ja niiden realisoituessa lisäkustannuksiin, myynnin laskuun ja yrityksen maineen menetykseen. Kuluttajien vastuullisuustietoisuus on kasvanut, ja vastuullisuus vaikuttaa enenevässä määrin kuluttajien ostopäätöksiin (Pagell ym. 2010; Klassen & Vereecke 2012; Zorzini ym. 2015). Hyvin resursoituilla, suuremmilla yrityksillä on paremmat mahdollisuudet sitoutua yhteistyökumppanien ja alihankkijoiden toiminnan lähempään tarkasteluun. Pienemmät yritykset pyrkivät tekemään yhteistyötä keskenään ja esimerkiksi erilaisten kansalaisjärjestöjen kanssa.

Kaikki kolme vastuullisuuden ulottuvuutta (talous, ympäristö ja sosiaalinen) tulee huomioida toimitusketjujen suunnittelussa, prosesseissa (Schneider & Wallenburg 2012) ja niiden seurannassa. Painotus kolmella tasolla toteutetaan lisäämällä toimitusketjujen johtamisessa vastuullisuuskriteerien ja aktiviteettien määrää. Lainsäädännöllä asetetut kestävyyskriteerit asettavat (minimi-)rajat näille yritystasolla asetettaville kriteereille: yritys voi ylittää juridiset vaatimukset, mutta ei alittaa niitä. Yritykset voivat painottaa erilaisia vastuullisuusprofileja. Ääripäinä ovat minimalistit ja laaja-alainen monitaituri (ks. kuva 1). Minimalisteja ovat reaktiiviset organisaatiot, jotka eivät koe vastuullista hankintaa strategisesti tärkeänä ja tekevät minimitoimet. Vastuullisuuden monitaiturit ovat proaktiivisia vastuullisuustoimissaan ja suoriutuvat erinomaisesti kaikilla vastuullisuuden alueilla. Näiden välille sijoittuu yrityksiä, jotka keskittyvät enemmän tai vähemmän talouteen, ihmisiin ja ympäristöön. (Schneider & Wallenburg 2012.) EU-yritysvastuulain tarpeellisuutta ja vaihtoehtoja koskevassa selvityksessä kolmasosa yrityksistä kertoi jo noudattavansa laajaa, kaikkia ihmisoikeuksia ja ympäristövaikutuksia koskevaa huolellisuusvelvollisuutta, ja kolmasosa kertoi keskittyvänsä tiettyihin vastuullisuuden alueisiin. Enemmistö vastaajista kertoi kuitenkin keskittyvänsä vain ensisijaisiin (*first tier*) toimittajiin eli toimitusketjuja ei hallita pidemmälle taaksepäin, eikä eteenpäin (Smit ym. 2020b.) Vähintään kolmasosa selvityksen yrityksistä voidaan tulkita minimalisteiksi, jotka eivät noudata erityistä huolellisuutta.

Suomalaisia suuria yrityksiä koskevan yritysvastuubarometrin mukaan 77 % yrityksistä asettaa vaatimuksia toimitusketjuille, ja 63 % seuraa vaatimusten toteutumista (PwC 2018).

Toisessa kyselyssä 87 % suomalaisista yritysjohtajista ja -asiantuntijoista katsoi ilmastonmuutoksen olevan organisaatiolleen tärkeä tai erittäin tärkeä vastuullisuuden painopiste-alue seuraavan 12 kuukauden aikana. Eettisyyttä piti tärkeänä 79 % ja kiertotaloutta 71 %. (FIBS 2019.)

Minimalistina toimivalla yrityksellä on suurin legitimiisyysvaje (*legitimacy gap*) uuden lainsäädännön vaatimuksiin nähden (Sethi 1975). Lainsäädännön myötä kaikkein yritysten on pakko kiinnittää huomiota strategiseen näkökulmaan ja pidemmän ajan tavoitteisiin. Vastuullisuuden painopiste siirtyy omasta toiminnasta enemmän tai vähemmän toimitusketjuja kohti. Kehittäjän ja monitaiturinkin strategisen vastuullisuuden painopisteet saattavat muuttua. Monitaiturit usein esimerkiksi kiittävät muiden toimijoiden vastuullisuustoimia ja sen myötä kaikissa ryhmissä toimet vahvistuvat. Sen myötä lainsäädännöllä voidaan yrityksiä vastuuttaa kestävämpiin minimitavoitteisiin, mukaan lukien luonnon monimuotoisuuden huomioiminen, kiertotalouden tavoitteet tuotteiden uudelleen käytöstä, kierrätyksestä ja siirtymästä uusiutumattomista luonnonvaroista uusiutuviin.

Kun yritys on tiedostanut toimitusketjujen kestävyuden merkityksen, se tarvitsee käytännön ohjenuoria ja valvontamekanismeja. Erilaisia standardeja ja käytäntöjä tähän tarkoitukseen on runsaasti. YK:n vuonna 2001 käynnistämä Global Compact on ihmisoikeuksiin, työelämän standardeihin, ympäristöön sekä korruption kitkemiseen tähtäävä vapaaehtoinen aloite (Engström 2002). ILO (2000) on julkaissut monikansallisia yrityksiä koskevan julistuksen (Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy) vuonna 2000. YK:n vuonna 2011 julkaistut periaatteet (UN Guiding Principles on Business and Human Rights) käsittelevät valtioiden, valtio-omisteisten yritysten ja yksityisten yritysten rooleja ihmisoikeuksien turvaamisessa. Kaikkien yritysten odotetaan noudattavan ihmisoikeuksiin liittyvää huolellisuutta (*due diligence*). YK:n kansainväliset sopimukset siirtolaisuudesta (Global Compact for Migration 2018) ja pakolaisuudesta (Global Compact on Refugees 2018) täydentävät alkuperäistä

Kuva 1. Toimitusketjusääntely ja vastuullisuusstrategiat.
Figure 1. Supply chain regulation and sustainability strategies.

Toimitusketjusääntely ja vastuullisuusstrategiat		
Minimalisti	Kehittäjä	Monitaituri
<ul style="list-style-type: none"> Lainsäädännön vaatimukset (taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristövastuu) Minimitaso riippuu siitä, onko toimitusketjusääntelyä, mitä yrityksiä se koskee, mitkä vastuullisuuden ulottuvuudet se kattaa ja miten pitkälle toimitusketjuun vastuu yltää. 	<ul style="list-style-type: none"> Lainsäädännön vaatimukset (taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristövastuu) Minimitason lisäksi: <ul style="list-style-type: none"> + Kansainväliset ohjeet ja periaatteet, esim. YK:n ja OECD:n ohjeet, yksityiset ympäristö- ja sosiaalisen vastuun standardit 	<ul style="list-style-type: none"> Lainsäädännön vaatimukset (taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristövastuu) Minimitason lisäksi: <ul style="list-style-type: none"> + Kansainväliset ohjeet ja periaatteet + Yrityksen arvot ja periaatteet: pohditaan ja kehitetään vastuullisuuden kaikkia ulottuvuuksia
<p>Yleisen ja kattavan toimitusketjusääntelyn vaikutus strategioihin:</p> <ul style="list-style-type: none"> ► Minimalistit pakotetaan kehittäjiksi. ► Kehittäjiä kannustetaan kiinnittämään huomiota vastuunsa eri ulottuvuuksiin. ► Monitaitureille jää edelleen tilaa olla innovatiivisia edelläkävijöitä sekä sosiaalisessa että ympäristöllisessä vastuullisuudessa. 		

Global Compact -aloitetta. Kansainvälisen kauppakamarin Suomen osasto liittyi YK:n ja yritysten ihmisoikeusasiain yhteistyöelimeen vuonna 2018, ja Global Compact Network Finland aloitteli toimintaansa 2020. Ihmisoikeussuoriutumisen mittaamiseen on kehitetty esimerkiksi Corporate Human Rights Benchmark -aloite (World Benchmarking Alliance 2021). Pariisiin ilmastopöytäkirjassa (2016) on niin kutsuttu SBTi-ohjelma (Science Based Targets initiative), jossa yritykset sitoutuvat vähentämään päästöjään. Yli 2 000 kansainvälistä suuryritystä on sitoutunut siihen (vuoden 2021 lopun tilanne). Rion biodiversiteettisopimuksen (1992) alla toimii Global Partnership for Business and Biodiversity -verkosto. Tähän liittyy useita kansallisia ja alueellisia aloitteita, jotka tukevat yrityksiä luonnon monimuotoisuutta koskevien kysymysten integroinnissa osaksi niiden toimintaa (CBD 2021). OECD tiukensi monikansallisia yrityksiä koskevia periaatteitaan vuonna 2011 Guidelines for Multinational Enterprises -ohjeistolla. OECD-maiden lisäksi kahdeksan muuta maata sitoutui periaatteisiin. OECD:n periaatteissa mainitaan ihmisoikeuksien lisäksi ympäristöasiat: yritysten pitää edistää ympäristönsuojelua ja kestävää kehitystä toimiessaan missä tahansa maassa. OECD julkaisi vuonna 2018 *due diligence* -ohjeet vastuulliseen yritystoimintaan (OECD 2018). OECD:n sektorikohtaiset ohjeet auttavat monikansallisia yrityksiä tunnistamaan ihmisiin, ympäristöön ja yhteiskuntaan liittyviä riskejä.

Uusi tapa toimitusketjujen hallintaan on IDH-säätiön kehittämä ”varmennettujen hankinta-alueiden” (*verified sourcing areas*) konsepti (IDH 2020). Malli tuo ostajat yhteen kohdemaan kestävyysaloitteiden kanssa. Aloite keskittyy metsäkatoon, maanomistukseen, työhön ja eläntöön. Useiden ostajien yhteistyö ja kokonaisten tuotantoalueiden kehittäminen ja standardointi sekä ympäristö- että ihmisoikeusnäkökulmasta on kokonaisvaltaisempi lähestymistapa kuin se, että yksi länsimainen yritys ratkaisee yhtä ongelmaa yhdessä kohdassa toimitusketjuaan.

Esimerkiksi EU on tähän asti noudattanut pitkälti vapaaehtoisuuteen perustuvaa mallia, jossa yritysten on luotettu noudattavan yllä mainittuja standardeja ja viitekehyksiä. Vapaaehtoiset vastuullisuusaloitteet yritystasolla (esim. eettiset ohjeistot, auditoinnit, riskikartoitukset), toimialatasolla (esim. Reilu Kauppa, Carbon Disclosure Project) ja yhteistyössä monien eri sidosryhmien kesken (esim. kansalaisjärjestöt) eivät kuitenkaan ole tuottaneet toivottua lopputulosta (Euroopan parlamentin päätöslauselma 10.3.2021). Muun muassa Locke (2013) ja Kuruvilla (2021) kritisoivat, että vaikka yritykset ovat vuosia kehittäneet yhä kattavampia valvontakeinoja, tehneet toimittaja-auditointeja ja yhteistyötä eri järjestöjen kanssa, työolosuhteiden paraneminen on ollut hyvin vähittäistä ja monilta osin jopa pysähtynyt kokonaan. Suuryritysten käyttämä keinovalikoima ei tyypillisesti puutu ongelmien juurisyyihin, kuten halvan kustannustason maissa tuottamisen mahdollistamiin halpoihin vähittäismyynnihintoihin, suuryritysten ja toimittajien välisten valtasuhteiden epätasapainoon ja markkinoiden konsolidoitumiskehitykseen yhä harvempien käsiin (LeBaron & Lister 2021). Samoin auditoinnista on tullut merkittävää liiketoimintaa, ja myös monien säästöjen valvonta on ulkoistettu auditointiyrityksille. Kriittisimmissä puheenvuoroissa auditointia kuvataan omia taloudellisia intressejään suojelevien yritysten keinoksi legitimoida toimintaansa sen sijaan, että ne aidosti pyrkisivät tunnistamaan ja ratkaisemaan ongelmia (LeBaron ym. 2017).

Kuruvilla (2021) ehdottaa ratkaisuksi vastuullisuusvelvoitteiden noudattamisen entistä tiiviimpää kytkemistä hankintaan. Vastuullinen hankinta on merkittävä osa vastuullista toimitusketjujen johtamista (Tate ym. 2010), sillä se on lähtöpiste yrityksen materiaalivirroille. Hankinnan rooli korostuu, kun yritykset ovat keskittyneet ydintoimintoihinsa ja sen myötä ulkoistaneet muut toiminnot eri puolille maailmaa (Klassen & Vereecke 2012). Jotta yrityksen vastuullisuustavoitteita voitaisiin tukea, on jo tarjouskilpailussa kriteereihin syytä sisällyttää perinteisten hinta- ja laatu-kriteerien lisäksi vastuullisuuskriteereitä. Tarjouskilpailun jälkeen tehtävä yrityksen ja toimittajan välinen kauppasopimus on keskeinen keino johtaa toimittajasuhdetta. Siinä voidaan määrittellä

yritysvastuuseen liittyvien tavoitteiden ja vaatimusten lisäksi kannustimia ja sanktioita. (Dubey ym. 2018.) Toimittajille on syytä asettaa selkeät ja sitovat kriteerit, joita vasten heidän suoriutumistaan arvioidaan. Hankinnassa voidaan käyttää sekä keppiä että porkkanaa. Esimerkki ensimmäisestä on yhteistyön lopettaminen toimittajan kanssa, joka toistuvasti epäonnistuu tiettyjen vastuullisuusvaatimusten täyttämässä (Stevenson & Cole 2018). Jälkimmäisestä esimerkkinä on vastuullisten toimittajien palkitseminen tilaamalla heiltä lisää. Parhaassa tapauksessa ostava yritys auttaa toimittajaa puuttumaan juurisyihin ja kehittämään yhteistyössä kyvykkyyttään vastuullisuudessa (Kuruville 2021).

Yhteenvetona voidaan todeta, että vapaaehtoiset aloitteet eivät saa kaikkia yrityksiä vastuullisiksi, ja että lainsäädäntöä tarvitaan. Suuryrityksillä on usein keinot valvoa toimitusketjujaan ja varmistaa, että maahan tuodut tuotteet vastaavat valtion asettamia kestävyyskriteerejä. Muut yritykset ja myös sääntelijät voivat ottaa mallia edelläkävijäyritysten hyvistä käytännöistä. Pk-yritykset voivat tarvita valtiolta ja toisiltaan tukea osaamisen kartuttamiseen ja verkostoitumiseen. Laajeneva vastuu tuo yrityksille kustannuksia, ja sääntelyä myös vastustetaan. Toisaalta vastuullisuuteen panostaminen tarjoaa yrityksille kilpailuetua. Radikaaleilla ympäristötoimilla on jo kiire, ja monet kuluttajat haluavat pienentää ympäristöjalanjälkeään. Ihmisoikeuksien yhtäläisyys puolestaan edellyttää, että toimitusketjujen ihmisten oikeudet ja tulevien sukupolvien oikeudet nostetaan tasavertaisina kotimaisten toimijoiden intressien ja oikeuksien rinnalle.

Johtopäätökset

Artikkelin lähtökohta oli, että ekohyvinvointivaltion käsitteen tulee kattaa toimitusketjut: valtio ei voi vapautua ihmisoikeuksiin ja ympäristökysymyksiin liittyvästä vastuusta tuomalla raaka-aineet ja tuotteet muualta³. Tutkimuskysymyksenä kysyttiin, mitkä ovat valtion ja yritysten vastuut, roolit ja keinot toimitusketjujen parantamiseksi. Valtioiden tulee vaatia tuontituotteilta kestävyyskriteerien toteutumista ja yrityksiltään vastuullista toimitusketjujen johtamista. *Ihmisoikeuksien toteutuminen ja ympäristövaikutusten merkittävä pienentäminen* koko toimitusketjut huomioiden ovat keskeisiä mittareita ekohyvinvointivaltion kestävyydelle. Erityisesti pakkotyö ja epäinhimilliset työolosuhteet on kitkettava toimitusketjuista. Ympäristökestävyyden kriteereissä lähtökohtana voidaan pitää *planeetan kantokykyyn* pohjautuvia laskelmia (esim. O'Neill ym. 2018). Eurooppalaisten tai suomalaisten ei tulisi käyttää planeetan resursseista enempää kuin oikeudenmukainen osansa. On huomattava, että *kaikkien osuudet pienenevät jatkuvasti*, kun maailman väestö kasvaa.

Tuontituotteille asetetut kestävyyskriteerit ovat kansainvälisen kauppaoikeuden mukaisia, mikäli ne ovat vaikuttavia, oikeasuhtaisia ja syrjimättömiä. Kriteerijä voidaan asettaa kauppasopimuksen osana, tuotelainsäädännöllä ja osana julkisten hankintojen tarjouspyyntöjä. EU ja Suomi voivat asettaa tiukat kestävyyskriteerit kaikille tuontituotteille, mutta käytännössä tämä voi johtaa riitoihin ja vastatoimiin. Muut valtiot voivat kokea tiukat kriteerit keinotekoisiksi kaupan esteiksi. Tietenkään valtio ei voi vaatia tuontituotteilta enempää kuin kotimaassa valmistetuilta.

EU:n tuleva yritysvastuulainsäädäntö on merkittävä askel, jos se toteutuu monia eri kriteereitä sisältävänä ja kaikki toimialat ja yritykset kattavana. Yritysten tulee noudattaa pakottavaa sääntelyä. Edelläkävijäyrityksille jää silti tilaa kehittää toimitusketjuja vielä paremmiksi kunkin yrityksen arvojen mukaan. Yritysten muuttanevat toimitusketjujaan helpommin valvottaviksi. Kokonaisten maantieteellisten alueiden sertifiointi eri kriteerien pohjalta on tehokkaampaa kuin yksittäisen ostajan ja yksittäisen myyjän välinen yksittäisistä kestävyyskriteereistä sopiminen.

³ Valtio-omisteisilta yrityksiltä pitäisi odottaa vastuullisuutta ilman toimitusketjusääntelyäkin, koska muuten valtiot toimisivat solmimaan kansainvälisiä sopimuksia vastaan. Tämä näkyykin esimerkiksi Suomen Valtioneuvoston uudessa omistajapolitiikkaa koskevassa periaatepäätöksessä (Vnk/2020/48).

Kun modernin kauppaoikeuden ja yritys vastuulakien sisältämä ajatus kaikkia toimialoja ja tuotteita koskevista kestävyyskriteereistä on otettu käyttöön keinona ulottaa sääntelyä kaikkiin maihin, lakeja voidaan tulevaisuudessa kehittää yhä tiukemmiksi ja niiden soveltamisalaa voidaan laajentaa orjuudesta ja ihmiskaupasta yhä moninaisempiin oikeuksiin. Esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoa ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia tai alkuperäiskansojen oikeuksia voitaisiin parantaa monikansallisten yritysten kautta, ja toimitusketjusääntelystä voi tulla yhä tärkeämpi osa ympäristöongelmien ratkaisua ja jopa esimerkiksi juomaveden oikeudenmukaista hallintaa.

Vaikka valtiot ottavat vahvan roolin toimitusketjujen sääntelyssä, yksityistäkin sääntelyä tarvitaan. Yksityiset standardit tarjoavat yrityksille konkreettisia keinoja toimitusketjun hallintaan ja keskittyvät kunkin sektorin haasteisiin. Julkinen ja yksityinen sääntely yhdessä voivat luoda kansainväliselle liiketoiminnalle kestävä tuitteet matkalla kohti ekohyvinvointivaltiota. Kukin yritys voi edelleen omien arvojensa pohjalta painottaa haluamaansa vastuullisuuden elementtiä ja viestiä tästä sidosryhmilleen.

Lähteet

- Baroncini, E. & Brunel, C. (2019) A WTO Safe Harbour for the Dolphins: The Second Compliance Proceedings in the US - Tuna II (Mexico) Case, EUI Working Paper RSCAS 2019/75.
- Borg Jansson, D. (2014) Modern Slavery. A Comparative Study of the Definition of Trafficking in Persons. Brill/Nijhoff. <https://doi.org/10.1163/9789004281073>
- Bradford, A. (2020) *The Brussels Effect - How the European Union Rules the World*. Oxford University Press.
- Bratt, C., Hallstedt, S., Robèrt, K.-H., Broman, G. & Oldmark, J. (2013) Assessment of criteria development for public procurement from a strategic sustainability perspective. *Journal of Cleaner Production* 52 309–316. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.02>
- Bürgi-Bononomi, E. & Tribaldos, T. (2020) PPM-Based Trade Measures to Promote Sustainable Farming Systems? What the EU/EFTA-Mercosur Agreements Can Learn from the EFTA-Indonesian Agreement. *European Yearbook of International Economic Law* 11 359–385.
- CBD (2021) National and Regional Business and Biodiversity Initiatives, 8.2.2021. <https://www.cbd.int/business/National_Regional_BB_Initiatives.shtml>. 11.12.2021.
- Cafaggi, F. (2016) Regulation through contracts: Supply-chain contracting and sustainability standards. *European Review of Contract Law* 12(3) 218–258. <https://doi.org/10.1515/ercl-2016-0013>
- Carter, C. R. & Carter, J. R. (1998) Interorganizational determinants of environmental purchasing: initial evidence from the consumer product industries. *Decision Science* 29(9) 659–685. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5915.1998.tb01358.x>
- Carter, C. R. & Easton, P. L. (2011) Sustainable supply chain management: evolution and future directions. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management* 41(1) 46–62. <https://doi.org/10.1108/09600031111101420>
- Carter, C.R. & Jennings, M.M. (2002) Social Responsibility and Supply Chain Relationships. *Transportation Research* 38(1) 37–52. [https://doi.org/10.1016/S1366-5545\(01\)00008-4](https://doi.org/10.1016/S1366-5545(01)00008-4)
- Carter, C.R. & Rogers, D. S. (2008) A framework of sustainable supply chain management: moving toward new theory. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management* 38(5) 360–387. <https://doi.org/10.1108/09600030810882816>
- Collinet, J. (2020) Due diligence: has France really laid the foundations to end corporate impunity? Equal Times, 19.2.2020. <<https://www.equaltimes.org/due-diligence-has-france-really?lang=en#.X-r5xDTis2w>>.
- Craig, G. (2017) The UK's Modern Slavery Legislation: An Early Assessment of Progress. *Social Inclusion* 5(2) 16–27. <https://doi.org/10.17645/si.v5i2.833>
- Danielsen, D. (2015) Beyond Corporate Governance: Why a New Approach to the Study of Corporate Law is Needed to Address Global Inequality and Economic Development. Teoksessa *Research Handbook on Political Economy and Law*, U. Mattei – J.D. Haskel (toim.). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781781005354>
- De Angelis, R. Howard, M. & Miemczyk, J. (2018) Supply chain management and the circular economy: towards the circular supply chain. *Production Planning & Control* 29(6) 4254–37. <https://doi.org/10.1080/09537287.2018.1449244>
- The Dasgupta Report (2021) Final Report of the Independent Review on the Economics of Biodiversity led by Professor Sir Partha Dasgupta. <<https://www.gov.uk/government/publications/final-report-the-economics-of-biodiversity-the-dasgupta-review>>.

- Deva, S. (2004) Acting Extraterritorially to Tame Multinational Corporations for Human Rights Violations: Who Should Bell the Cat. *Melbourne Journal of International Law* 37(5) 37–65.
- Dingwerth, K., Witt, A., Lehmann, I., Reichel, E. & Weise, T. (2019) *International Organizations Under Pressure: Legitimizing Global Governance in Challenging Times*. Oxford University Press.
- Dombrovskis, V. (2021) Speech by Executive Vice-President Valdis Dombrovskis at the BusinessEurope working meeting: EU and Mercosur Business committed to Sustainability. 30.4.2021. <https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/dombrovskis/announcements/speech-executive-vice-president-valdis-dombrovskis-businesseurope-working-meeting-eu-and-mercotur_en>. 20.11.2021.
- Dubey, V. K., Chavas, J.-P. & Veeramani, D. (2018) Analytical framework for sustainable supply-chain contract management. *International Journal of Production Economics* 200 240–261. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2018.03.003>
- Elkington, J. (1998) Partnerships from cannibals with forks: the triple bottom line of 21st century business. *Environmental Quality Management* 8(1) 37–51. <https://doi.org/10.1002/tqem.3310080106>
- Engström, V. (2002) Realizing the Global Compact. Erik Castrén Institute Research Reports 10/2002.
- Ernst & Young (2020) Oikeudellinen selvitys yritysvastuulaista. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:42. <<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162374>>.
- Euroopan komissio (2021a) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Kauppapolitiikan uudelleentarkastelu – Avoin, kestävä ja määrätietoinen kauppapolitiikka. COM/2021/66 final. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=CELEX:52021DC0066>>.
- Euroopan komissio (2021b) Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the making available on the European market as well as export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010. COM/2021/706 final. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0706>>.
- Euroopan komissio & Euroopan ulkosuhdehallinto (2021) European Commission and European External Action Service: Guidance on due diligence for EU businesses to address the risk of forced labour in their operations and supply chains. European Union External Action. <https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/july/tradoc_159709.pdf>.
- Euroopan komissio (2020a) EU Biodiversity Strategy for 2030. Bringing nature back into our lives. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0380>>.
- Euroopan komissio (2020b) Farm to Fork Strategy. For a fair, healthy and environmentally-friendly food system. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381>>.
- Euroopan komissio (2019) European Commission (EC), European Union and United States Reach an Agreement on imports of hormone-free beef. European Commission, 14.6.2019. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_3012>. 20.11.2021.
- Euroopan parlamentin päätöslauselma 10.3.2021 (2021) Yritysten huolellisuusvelvoite ja vastuuvollisuus. <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0073_FI.html>.
- Facchini, A. & LaVille, S. (2018) Chilean Villagers Claim British Appetite for Avocados is Draining the Region Dry. *The Guardian*, 17.05.2018. <<https://www.theguardian.com/environment/2018/may/17/chilean-villagers-claim-british-appetite-for-avocados-is-draining-region-dry>>. 20.11.2021.
- FIBS ry (2019) Yritysvastuu 2019 -tutkimus. <<https://www.fibsr.fi/ajankohtaista/yritysvastuu-2019-tiivistelma>>.
- Field, F., Miller, M. & Butler-Sloss, B. (2019) Independent review of the modern slavery act 2015. Secretary of State for the Home Department. <<https://www.gov.uk/government/publications/independent-review-of-the-modern-slavery-act-final-report>>.
- Finnwatch (2021) Soijaa Brasiliasta. Miten suomalainen liha- ja rehuteollisuus torjuu metsäkatoa? Finnwatchin tutkimusraportit ja muut julkaisut 1/2021. <https://finnwatch.org/images/reports_pdf/Soijaa_Brasiliasta.pdf>.
- Finnwatch (2020) Halvat lääkkeet myrkyä ympäristölle. <<https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/705-halvat-laeakkeet-myrkkyae-ymparistoelle>>.
- Finnwatch (2018). Laki yritysten ihmisoikeusvastuusta. Vertaileva katsaus eri maiden lakihankkeisiin ja parhaisiin käytäntöihin. Finnwatchin tutkimusraportit ja muut julkaisut 5/2018. <<https://finnwatch.org/images/pdf/mHRDDselvitys.pdf>>.
- Folke, C. ym. (2019) Transnational corporations and the challenge of biosphere stewardship. *Nature Ecology and Evolution* 3 1396–1403. <https://doi.org/10.1038/s41559-019-0978-z>
- Ford, J. & Nolan, J. (2020) Regulating transparency on human rights and modern slavery in corporate supply chains: the discrepancy between human rights due diligence and the social audit. *Australian Journal of Human Rights* 26(1) 27–45. <https://doi.org/10.1080/1323238X.2020.1761633>
- Gough, I. (2016) Welfare states and environmental states: a comparative analysis. *Environmental Politics* 25(1) 24–47. <https://doi.org/10.1080/09644016.2015.1074382>
- Greenpeace (2021) 7 myyttiä EU-Mercosur kauppasopimuksesta. <<https://www.greenpeace.org/finland/blogit/6526/7-myyttia-eu-mercotur-kauppasopimuksesta/>>. 19.5.2021.

- Heflich, A. (2020) An EU legal framework to halt and reverse EU-driven global deforestation. European added value assessment. European Parliamentary Research Service. <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654174/EPRS_STU\(2020\)654174_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654174/EPRS_STU(2020)654174_EN.pdf)>.
- Huh, T., Kim, Y. & Kim, J.H. (2018) Towards a Green State: A Comparative Study on OECD Countries through Fuzzy-Set Analysis. *Sustainability* 10 3181. <https://doi.org/10.3390/su10093181>
- IDH (2020) Verified Sourcing Areas: An IDH Developed Concept. IDH - The Sustainable Trade Initiative, 22.8.2019. <https://www.idhsustainabletrade.com/uploaded/2018/08/VSA-Public-Concept-Note_22August2019.pdf>. 13.12.2021.
- ILO (2014) Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour. <https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf>.
- ILO (2000) Tripartite declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy (MNE Declaration) - 3th Edition. <http://www.ilo.int/empent/Publications/WCMS_101234/lang-en/index.htm>.
- ILO & UNICEF (2020) COVID-19 and Child Labour: A time of crisis, a time to act. <https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@ipec/documents/publication/wcms_747421.pdf>.
- Jakir, V. (2013) The New WTO Tuna Dolphin Decision: Reconciling Trade & Environment. *Croatian Yearbook of European Law & Policy* 9(1) 143–176.
- Kervinen, E. & Ollus, N. (2019) Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. HEUNI tutkimusraportteja 89. Helsinki, HEUNI.
- Klassen, R. D. & Vereecke, A. (2012) Social issues in supply chains: Capabilities link responsibility, risk (opportunity), and performance. *International Journal of Production Economics* 140 103–115. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2012.01.021>
- Kourula, A., Moon, J., Salles-Djelic, M.-L. & Wickert, C. (2019) New Roles of Government in the Governance of Business Conduct: Implications for Management and Organizational Research. *Organization Studies* 40(8) 1101–1123. <https://doi.org/10.1177/0170840619852142>
- Krause, D.R., Vachon, S. & Klassen, R.D. (2009) Special topic forum on sustainable supply chain management: introduction and reflections on the role of purchasing management. *Journal of Supply Chain Management* 45(4) 18–25. <https://doi.org/10.1111/j.1745-493X.2009.03173.x>
- Kultalahti, A. (2018) Ihmisoikeusongelmat kaakaontuotannossa lisääntyvät. Finnwatch, 7.12.2018. <<https://finnwatch.org/fi/blogi/592-ihmis-oikeusongelmat-kaakaontuotannossa-lisaaentyvat>>. 20.11.2021.
- Kuruvilla, S. (2021) *Private regulation of labor standards in global supply chains: Problems, progress, and prospects*. Cornell University Press.
- LeBaron, G. & Lister, J. (2021) The hidden costs of global supply chain solutions. *Review of International Political Economy*. <https://doi.org/10.1080/09692290.2021.1956993>
- Lenschow, A., Newig, J. & Challies, E. (2016) Globalization's limits to the environmental state? Integrating telecoupling into global environmental governance. *Environmental Politics* 25(1) 136–159. <https://doi.org/10.1080/09644016.2015.1074384>
- Lenzen, M., Moran, D., Kanemoto, K., Foran, B., Lobefero, L. & Geschke, A. (2012) International trade drives biodiversity threats in developing nations. *Nature* 486 109–112. <https://doi.org/10.1038/nature11145>
- Lindqvist, M. (2018) Palmuöljy on sademetsien tuho. Eläinten ystävä, 21.3.2018. <<https://www.elaintenystava.fi/artikkelit/maailmalta/237-palmuoljy-on-sademetsien-tuho>>. 10.12.2021.
- Locke, R.M. (2013) *The Promise and Limits of Private Power: Promoting Labor Standards in a Global Economy*. Cambridge University Press 2013.
- Meadowcroft, J. (2005) From Welfare state to Ecostate. Teoksessa Barry, J., Eckersley, R. (toim.) *The State and the Global Ecological Crisis* 3–23. Cambridge, MIT Press.
- Modern Slavery Act -muutosehdotus (2018) Bill C-423: An Act respecting the fight against certain forms of modern slavery through the imposition of certain measures and amending the Customs Tariff. <<https://www.parl.ca/DocumentViewer/en/42-1/bill/C-423/first-reading>>.
- Modern Slavery Act -muutosehdotus (2019) Bill S-211: An Act to enact the Modern Slavery Act and to amend the Customs Tariff. <<https://www.parl.ca/LegisInfo/en/bill/43-1/S-211>>.
- OECD (2018) Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct. <<https://www.oecd.org/investment/due-diligence-guidance-for-responsible-business-conduct.htm>>.
- OEIGWG (2021) Open-Ended Intergovernmental Working Group on Transnational Corporations and Other Business Enterprises With Respect to Human Rights (IGWG). Third revised draft, 17.8.2021. <<https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/Session6/LBI3rdDRAFT.pdf>>.
- O'Neill, D.W., Fanning, A.L., Lamb, W.F. & Steinberger, J.K. (2018) A good life for all within planetary boundaries. *Nature Sustainability* 1 88–95. <https://doi.org/10.1038/s41893-018-0021-4>
- Pagell, M., Wu, Z. & Wasserman, M. E. (2010) Thinking differently about purchasing portfolios: an assessment of sustainable sourcing. *Journal of Supply Chain Management* 46(1) 57–73. <https://doi.org/10.1111/j.1745-493X.2009.03186.x>
- PwC (2018) Yritysvastuubarometri 2018. <<https://www.pwc.fi/fi/julkaisut/yritysvastuubarometri-2018.html>>.

- Raworth, K. (2018) *Doughnut Economics*. Chelsea Green Publishing.
- Rockström, J., Gupta, J., Lenton, T. M. ym. (2021) Identifying a safe and just corridor for people and the planet. *Earth's Future* 9 e2020EF001866. <https://doi.org/10.1029/2020EF001866>
- Rockström, J., Gupta, J., Lenton, T.M., Qin, D., Lade, S.J., Abrams, J.F., Jacobson, L., Rocha, J.C., Zimm, C., Bai, X., Bala, G., Bringezu, S., Broadgate, W., Bunn, S.E., DeClerck, F., Ebi, K.L., Gong, P., Gordon, C., Kanie, N., M. Liverman, D.M., Nakicenovic, N., Obura, D., Ramanathan, V., Verburg, P.H., van Vuuren, D.P. & Winkelmann, R. (2009) Planetary boundaries: Exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and Society* 14(2) 32.
- Salminen, J. & Rajavuori, M. (2019a) Yritysvastuulait ja arvoketjun oikeudellinen käsitteellistäminen. *Lakimies* 117(3–4) 387–417.
- Salminen, J. & Rajavuori, M. (2019b) Yksityisoikeudellinen vastuu arvoketjusta. *Defensor legis* 100(4) 533–552.
- Schneider, L. & Wallenburg, C. M. (2012) Implementing sustainable sourcing - Does purchasing need to change? *Journal of Purchasing & Supply Management* 18 243–257. <https://doi.org/10.1016/j.pursup.2012.03.002>
- Sethi, S. P. (1975) Dimensions of corporate social performance: An analytical framework. *California Management Review* 17(3) 58–65. <https://doi.org/10.2307/41162149>
- Smit, L., Bright, C., McCorquodale, R., Bauer, M., Deringer, H., Baeaz-Breinbauer, D., Torres-Cortés, F., Alleweldt, F., Kara, S., Salinier, C. & Tobed, H.T. (2020a) Study on due diligence requirements through the supply chain. Study for the European Commission, 2020. <<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8ba0a8fd-4c83-11ea-b8b7-01aa75ed71a1/language-en>>.
- Smit, L., Holly, G., McCorquodale, R. & Neely, S. (2020b) Human rights due diligence in global supply chains: evidence of corporate practices to inform a legal standard. *The International Journal of Human Rights* 25(6) 945–973. <https://doi.org/10.1080/13642987.2020.1799196>
- Stevenson, M. & Cole, R. (2018) Modern slavery in supply chains: a secondary data analysis of detection, remediation and disclosure. *Supply Chain Management: An International Journal* 12(3) 8199. <https://doi.org/10.1108/SCM-11-2017-0382>
- Tate, W. L., Ellram, L. M. & Kirchoff, J. F. (2010) Corporate social responsibility reports: a thematic analysis related to supply chain management. *Journal of Supply Chain Management* 46(1) 19–44. <https://doi.org/10.1111/j.1745-493X.2009.03184.x>
- Touboulic, A. & Walker, H. (2015) Love me, love me not: A nuanced view on collaboration in sustainable supply chains. *Journal of Purchasing & Supply Management* 21 178–191. <https://doi.org/10.1016/j.pursup.2015.05.001>
- US Department of Labour (2018) List of Goods Produced by Child Labour or Forced Labour. <<https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/ListofGoods.pdf>>.
- Valleala, A. (2015) Suomen lainsäädäntö, kansainvälinen liiketoiminta ja ihmisoikeudet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 14/2015.
- Verisk Maplecroft (2016) Modern Slavery Index 2016. <<https://www.maplecroft.com/insights/analysis/modern-slavery-index-2016/>>.
- While, A., Jonas, A.E.G. & Gibbs, D. (2010) From sustainable development to carbon control: Eco-state restructuring and the politics of urban and regional development. *Transactions of the Institute of British Geographers* 35(1) 76–93. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2009.00362.x>
- World Benchmarking Alliance (2021) Corporate Human Rights Benchmark. <<https://www.worldbenchmarkingalliance.org/corporate-human-rights-benchmark/>>. 20.11.2021.
- WTO (2019) United States — Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products. <https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds381_e.htm>.
- Wiltng, H.C. & van Oorschot, M.P. (2017) Quantifying biodiversity footprints of Dutch economic sectors: A global supply-chain analysis. *Journal of Cleaner Production* 156 194–202. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.04.066>
- WWF (2020) NGOs applaud EU's plan for sustainable business law. <https://www.wwf.eu/what_we_do/sustainable_economies/?uNewsID=364530>.
- WWF (2015) Fact Sheet. Palmuöljy. <https://wwf.fi/app/uploads/b/k/j/ohmvsnafnpr6tlbn7kmdqh/fakta_2015_palmuoljy.pdf>.
- Yawar, S. A., Seuring, S. (2015) Management of social issues in supply chains: a literature review exploring social issues, actions and performance outcomes. *Journal of Business Ethics* 141(3) 621–643. <https://doi.org/10.1007/s10551-015-2719-9>
- YK (2011) Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the 'Protect, Respect and Remedy' Framework. <https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinessshr_en.pdf>.
- YK (2018) Framework Principles on Human Rights and the Environment. Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment. <<https://undocs.org/en/A/HRC/37/59>>.
- Zorzini, M., Hendry, L.C., Huq, F. A. & Stevenson, M. (2015) Socially responsible sourcing: reviewing the literature and its use of theory. *International Journal of Operations & Production Management* 35(1) 60–109. <https://doi.org/10.1108/IJOPM-07-2013-0355>